

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, провідного наукового співробітника
відділення організації наукової роботи здобувачів вищої освіти відділу
організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх
справ, професора Гусарєва Станіслава Дмитровича на дисертацію
Савкіна Олега Сергійовича на тему «Філософсько-методологічні засади
встановлення істини в процесі кримінального провадження», подану на
здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Савкіна О.С. вбачається цілком актуальним як з точки зору сучасних тенденцій розвитку кримінальної процесуальної практики, так і з урахуванням досить суперечливого характеру методології концептуального осмислення ключових аспектів обраної теми у науковій літературі, що переконливо обґрунтовується автором.

Зокрема, дисертант відзначає про виникнення численних суперечностей у законодавстві внаслідок вилучення у 2012 році принципу встановлення істини із переліку цільових завдань кримінального провадження, оскільки кримінально-процесуальне законодавство продовжує фактично зберігати (хоча і у латентній формі) свою зорієнтованість на її встановлення.

Згідно з позицією автора, з огляду на багатовимірність самої проблеми істини в сучасній науці, пошук шляхів вирішення відзначених вище суперечностей передбачає її дослідження у таких трьох основних її аспектах, як філософсько-гносеологічному (оскільки ця проблема зачіпає низку фундаментальних філософських питань щодо спроможності пізнання об'єктивної істини як такої), методологічному (адже вона стосується також методів отримання достовірної інформації про розслідувані події, а також технології їх ефективного застосування), так і нормативному (зумовлений неоднозначністю ставлення до необхідності, а, відповідно, і до доцільності нормативного закріплення мети встановлення істини під час кримінального провадження).

З урахуванням зазначеного комплексного тривіневого аналізу стверджується неможливість несуперечливої концептуалізації та нормативного забезпечення ідеї права як такої за межами спрямованості на встановлення істини, а також окреслюються потенційні шляхи уникнення згаданих суперечностей (зокрема, шляхом узгодження юридичних методів з логічними критеріями доказовості).

Заслуговує на особливу увагу надана автором аргументація з приводу того, що питання стосовно достовірності доказів не повинно вирішуватися на рівні самого лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності: об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у таких

достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій. При цьому, мірою зростання потенціалу згаданих засобів розслідування та відповідної досяжності високих доказових стандартів, дедалі більш виправданою стає нормативна орієнтація на встановлення істини під час кримінального провадження.

Враховуючи зазначені аспекти, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Савкіна О.С. «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження» характеризується як актуальністю, так і практичною значимістю.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених Савкіним О.С., дає підстави зробити висновок про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Автором використано широкий діапазон методологічного інструментарію. Зокрема, для формулювання та структурування змісту досліджуваної проблеми було застосовано метод структурно-логічного аналізу, що полягає в диференціації основних її аспектів і встановленні координаційних логічних зв'язків між ними. Так, шляхом використання такого аналізу в підрозділі 1.1 було виокремлено три основні аспекти проблеми встановлення істини в кримінальному провадженні: гносеологічний, методологічний та нормативний. Під час вивчення стану та головних напрямів опрацювання в сучасній науковій літературі проблеми встановлення істини під час здійснення кримінального провадження (підрозділ 1.2) було використано метод логіко-критичного аналізу. Дослідження сучасних концептуальних підходів до інтерпретації змісту поняття «істина» та специфіки його тлумачення в кримінальному та кримінально-процесуальному праві (підрозділ 2.1) проведене із застосуванням методу гносеологічного аналізу.

Значна увага приділена дисертантом проблемам методології формування доказової бази під час здійснення кримінального провадження, при цьому акцентовано на доцільності координації юридичних і логічних критеріїв достовірності, належності, допустимості й достатності доказів. Наприклад, зібрані докази можуть цілком відповідати всім нормативно визначеним умовам допустимості, та бути водночас логічно несумісними, недопустимими з погляду раціональних критеріїв їх сукупної прийнятності.

Окрім того, варто відзначити внесок дисертанта у подальший розвиток визначення цілей та завдань кримінального процесуального доказування; концептуальних підвалин розробки методологічних стратегій розслідування (у напрямку взаємоузгодження їх статичних та динамічних аспектів); методики організації та проведення допиту (за рахунок залучення логічних алгоритмів своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв її раціональної прийнятності); методологічних засад усунення колізій, неузгодженостей та прогалин у

нормативному регулюванні процесуального доказування, зумовлених нечіткістю критеріїв оцінки доказів (шляхом коригування таких критеріїв на підставі логічних принципів визначеності, несуперечливості та достатності) тощо.

Основні висновки і рекомендації дисертанта опубліковано у восьми наукових публікаціях, три з яких - у журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», дві - у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у трьох публікаціях апробаційного характеру.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також відповідають вимогам щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що повністю відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій з приводу філософсько-методологічних засад встановлення істини у кримінальному процесі автор проаналізував достатню кількість наукових джерел (182 найменування).

Дисертація Савкіна О.С. підготовлена відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 роки, затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2022 року № 1155-р, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021- 2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачем результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, *вперше*: доведено, що, з огляду на гносеологічну різноплановість природи філософського та кримінально-процесуального пізнання будь-які суперечності у філософських оцінках істинності тлумачень такої природи не можуть слугувати підставами для відмови від поняття «істина» у кримінальному провадженні; на основі комплексного трирівневого аналізу (здійснюваного в єдності таких його аспектів, як філософсько-гносеологічний, методологічний і нормативний) аргументовано неможливість несуперечливої концептуалізації та нормативного забезпечення ідеї права як

такої за межами спрямованості на встановлення істини, а також окреслено потенційні шляхи уникнення таких суперечностей; обґрунтовано можливість поєднання в межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які первинно походять із різних правових систем, а саме: принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін і стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом»; продемонстровано бездоказовість аргументацій відмови від поняття «об'єктивна істина» у кримінальному процесі, заснованих на його помилковій інтерпретації як істини абсолютної та невизнанні можливості її досягнення суб'єктом. Натомість обґрунтовано, що будь-яка суб'єктивна форма показань щодо обставин, які мають значення для кримінального провадження, частково корелює з об'єктивними характеристиками трансльованих ними реальних подій, а тому може бути верифікованою або ж фальсифікованою в контексті наявної фактичної інформації; спростовано поширене ототожнення об'єктивної та матеріальної істини: остання пов'язана не лише з адекватністю відображення певної реальної ситуації, а й із її адекватною юридичною оцінкою; водночас доведено, що в будь-якому випадку (незалежно від того, чи йдеться про матеріальну або ж формальну (процесуальну) істину) необхідною є пряма чи опосередкована їхня узгодженість із встановленою під час кримінального провадження об'єктивною істиною; аргументовано, що в напрямі адаптації вітчизняного доказового права до відповідних європейських і світових стандартів найконструктивнішим підходом є спрямованість не на «заміщення» традиційних норм запозиченими, а на такий їх раціональний синтез, у результаті якого досягалося б, з одного боку, інтегрування переваг альтернативних процесуальних моделей, а з іншого – забезпечення взаємної компенсації їхніх хиб і функціональної обмеженості; обґрунтовано, що питання стосовно достовірності доказів не слід вирішувати на рівні самого лише внутрішнього переконання суб'єктів процесуальної діяльності: об'єктивна виключеність «розумних сумнівів» у такій достовірності може бути досягнута засобами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій.

Удосконалено: методологічні засади дослідження проблеми встановлення істини у кримінальному провадженні (шляхом оптимізації комбінування загальнонаукових та спеціальних методів у процесі такого дослідження); методику оцінки доказів на предмет їх належності, допустимості, достовірності та достатності (шляхом її раціоналізації та об'єктивізації логіко-методологічними засобами); методологічні основи слідчо-експериментального моделювання (шляхом узагальнення й систематизації принципів логічної реконструкції картини розслідуваних подій).

Дістали подальшого розвитку: визначення мети та завдань кримінального процесуального доказування (шляхом обґрунтування

висновку про те, що мета встановлення істини є цілком сумісною з принципом змагальності та стандартом доведення «поза розумним сумнівом»); концептуальні підвалини розроблення методологічних стратегій розслідування (у напрямі взаємоузгодження їх статичних і динамічних аспектів); методика організації та проведення допиту (шляхом залучення логічних алгоритмів своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв її раціональної прийнятності); методологічні засади усунення колізій, неузгодженостей і прогалин у нормативному регулюванні процесуального доказування, зумовлених нечіткістю критеріїв оцінки доказів; інтерпретація змісту поняття «істина» у доктрині кримінального процесу (завдяки вирішенню низки дискусійних питань стосовно співвідношення понять: «матеріальна істина», «об'єктивна істина», «процесуальна істина» та «договірна істина»).

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на міжнародних наукових конференціях, засіданнях кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, а також були опубліковані у фахових виданнях України. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання Савкіна О.С. впроваджено у наукову діяльність та освітній процес.

З урахуванням викладеного вбачається, що дисертаційне дослідження Савкіна О.С. проведене не належному науково-методичному та методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави вважати, що здобувач цілком опанував методологію наукового дослідження та правильно її використав під час наукового пошуку проблем філософсько-методологічних засад встановлення істини під час здійснення кримінального провадження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Савкіна О.С. є комплексним дослідженням, присвяченим теоретичним і практичним аспектами встановлення істини під час здійснення кримінального провадження. Ряд результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони є логічними, обґрунтованими і такими, що мають належний ступінь наукової новизни. Рекомендації дисертанта достатньо аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання постановленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. Савкіним О.С. у дисертаційній роботі правильно використані методи наукового дослідження, ефективно здійснено аналіз кримінально-процесуального

законодавства європейських та пострадянських країн та практики Європейського суду з прав людини. Це дало змогу розробити теоретичні положення і науково обґрунтовані практичні рекомендації, які можуть бути використані під час здійснення кримінального провадження. Дисертант відповідально поставився до результатів власно проведеного емпіричного дослідження та всебічно врахував стан наукового опрацювання проблеми та сучасні концептуальні положення з приводу розуміння необхідності та доцільності встановлення істини у кримінальному процесі, що повністю сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в роботі, впроваджені та можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2024 р. № 88-нд);

– *освітньому процесі* – під час при викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Кримінальне право», «Логіка та критичне мислення», «Прикладна логіка», в ході підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 травня 2025 р. № 87-оп).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Савкіна О.С. належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації розміщено список опублікованих праць здобувача, акти впровадження результатів дисертаційної роботи. Повний обсяг дисертації складає 255 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 212 сторінок.

Анотація містить викладення у стислій формі основних тез дисертаційного дослідження, а також перелік публікацій, у яких зазначені основні результати рецензованого дослідження. Анотація відповідає змісту роботи, відображає основні положення дослідження. У вступі зазначено про актуальність теми, визначено ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне

значення результатів та зазначено інформацію про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації стосується питань, пов'язаних із розумінням основних аспектів проблеми встановлення істини під час здійснення кримінального провадження (підрозділ 1.1), стану наукового опрацювання питання доцільності встановлення істини у кримінальному процесі (підрозділ 1.2), а також обґрунтування вибору методології дослідження (підрозділ 1.3). Автор вказує, що аналіз стану наукового опрацювання досліджуваного питання свідчить про наявність численних дискусій, обумовлених передусім неоднозначністю інтерпретації змісту поняття «істини» на базовому рівні його розуміння. Методологічна площина питання також характеризується відсутністю згоди науковців щодо розроблення та впровадження загальної моделі комплексного та координованого застосування методик, здатних забезпечити належний рівень об'єктивності результатів розслідування. Крім того, нормативний аспект проблеми виявляє ряд суперечностей у підходах до питання необхідності закріплення у кримінальному процесі спрямованості на досягнення істини як мети провадження. Зазначається, що пошук шляхів вирішення зазначених суперечностей і є одним з головних завдань дослідження.

У другому розділі розкрито ґносеологічний зміст поняття «істина» та показано, яким чином відбувається його інтерпретація та подальша імплементація у сучасне кримінально-процесуальне та кримінальне право (підрозділ 2.1), при цьому робиться висновок, що саме суперечливість у концептуальних уявленнях з приводу змісту «істини» є одним з ключових факторів, що спричиняє поступовий відхід від неї. Не останню роль у цьому процесі відіграють також сучасна концепція «постправди», а також спрямованість на реформування кримінального процесу на засадах змагальності. Однак, враховуючи діалогічний характер кримінального процесу та його заснованість на стандарті доказування «поза розумним сумнівом», змагальна модель його організації повинна неодмінно координувати із завданням встановлення істини під час здійснення кримінального провадження. Другий розділ також присвячений оптимізації кримінально-процесуальної методології, яка полягає в необхідності дослідження її логічних засад, що в свою чергу дає можливість їх широкого використання під час розроблення методологічних стратегій розслідування та технології їх ефективної реалізації (підрозділ 2.2). Також автором зазначається про необхідність запровадження під час здійснення кримінального провадження узгодження нормативних підстав оцінювання доказів на предмет їхньої належності, допустимості, достовірності та достатності із логічними критеріями такої оцінки, яка сприятиме об'єктивізації підходів до формування доказової бази. Приділено увагу підвищенню ефективності верифікації показань, що отримуються під час

допиту, яка значною мірою залежить від своєчасного «відсіювання» недостовірної інформації, здійснюваного на основі критеріїв раціональної прийнятності останньої, заснованих на логічних відношеннях сумісності та впливання (підрозділ 2.3).

Третій розділ роботи присвячено сучасним дискусіям з приводу нормативного визначення завдань кримінального процесуального доказування (підрозділ 3.1) та проблемі співвідношення матеріальної та процесуальної істини у кримінальному процесі (підрозділ 3.2). Автор, спираючись на ґрунтовний аналіз кримінально-процесуального законодавства країн Європи та пострадянських країн, а також практики Європейського суду з прав людини, аргументовано доводить, що є цілком можливим поєднання в межах однієї моделі кримінального процесу принципів, які походять з різних правових систем, а саме принципу встановлення істини за результатами кримінального провадження, принципу змагальності сторін і стандарту доведення вини «поза розумним сумнівом», та доходить висновку, що мета встановлення істини зовсім не суперечить принципу змагальності та стандарту доведення «поза розумним сумнівом», тому може і повинна розумітися як мета кримінального процесу.

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам.

Отже, дисертація Савкіна О.С. відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Під час вивчення дисертації Савкіна О.С. звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення автора.

1. Виникає питання щодо доцільності визнання встановлення істини у якості мети кримінального провадження, якщо навіть на філософському рівні осмислення змісту самого поняття «істина» не досягнуто концептуальної єдності.

2. Крім того, згідно з сучасними уявленнями про пізнавальний процес, «істина» вважається швидше ідеалом, а не реальним результатом такого процесу; відповідно, чи не є мета встановлення такої істини у кримінальному процесі досить сумнівною в плані її досяжності?

3. Разом з цим, постає питання, чи не нівелюється така мета у ході реформування кримінального процесу на засадах змагальності? Адже в контексті змагальної моделі кримінального провадження акцент робиться не стільки на встановленні істини щодо обставин події, скільки на формуванні суб'єктивного переконання осіб, уповноважених до прийняття відповідних процесуальних рішень.

Водночас, зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку підготовленої наукової праці. Вони лише

спрямовані на уточнення, удосконалення і роз'яснення окремих положень дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Савкіна О.С. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У процесі вивчення наукових публікацій і дисертаційного дослідження в цілому фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Савкіна О.С. на тему «Філософсько-методологічні засади встановлення істини в процесі кримінального провадження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у вирішенні актуальних питань встановлення істини під час здійснення кримінального провадження. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною значущістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (з наступними змінами і доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 Про затвердження вимог до оформлення дисертації (з наступними змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами і доповненнями), а її автор-Савкін Олег Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент –

**провідний науковий співробітник
відділення організації наукової роботи
здобувачів вищої освіти відділу
організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних
наук, професор**

Станіслав ГУСАРЄВ

Підпис Станіслава Гусарєва
Заступник начальника
відділу наукової
роботи

Заслужено

Олег Савкін